JAČANJE INTERKULTURALNIH I MEĐURELIGIJSKIH KOMPETENCIJA

TPO Fondacija
www.tpo.ba

TPO Fondacija
www.tpo.ba

JAČANJE INTERKULTURALNIH I MEĐURELIGIJSKIH KOMPETENCIJA

Izdavač: TPO Fondacija
Urednice: Zilka Spahić Šiljak, Sedžida Hadžić i Azra Nezirić

Autori/-ice: Zilka Spahić Šiljak
Sedžida Hadžić
Izet Numanović
Elma Softić - Kaunitz
Elmana Cerić
Bernard Harbaš
Nezir Halilović
Andreja Pehar
Šejla Džanan
Snježana Petraš
Emina Jusufbegović
Marina Heraković
Bernard Heraković
Goran Stanić

Naslovnica/DTP: Šejla Dizdarević
Lektura: Azra Nezirić
Štamparija: Dobra knjiga
Tiraž: 500

Sarajevo, 2020

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

2-1
316.722:2

JAČANJE interkulturalnih i međureligijskih kompetencija / [autori Zilka Spahić Šiljak ... [et al.]. - Sarajevo : TPO Fondacija, 2020. - 192 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-422-19-6

1. Spahić Šiljak, Zilka

COBISS.BH-ID 29021702

TPO Fondacija
www.tpo.ba

Sadržaj

Predgovor **8**
Poglavlje 1 ..... **9**
Interkulturalne i međureligijske kompetencije **9**
Uvod 9
Kultura 9
Religija 10
1. Modeli interkulturalne kompetencije 11
1.2. Koorijentacijski model 12
1.3. Adaptacijski model 12
1.4. Uzročno - posljedični model 12
2. Razvojni model međureligijskih kompetencija (RMKK) 20
1.5. Razvojni model 12
Poglavlje 2 ..... **25**
Metode i metodologija 25
2.1. Metodologija 25
2.2. Metode 31
2.3. Alati za razvoj interkulturalnih kompetencija 32
2.4. Metodološke preporuke 34
Poglavlje 3 ..... **36**
Trener, trening i priprema sadržaja **36**
3.1. Uloge trenera/-ice 36
3.2. Šta je trening? 38
3.3. Priprema treninga 38
3.4. Cilj TOT treninga 39
3.5. Rezultati TOT treninga 40
3.6. Sadržaj treninga 41
Poglavlje 4 ..... **45**
Vježbe **45**
4.1. Kultura i identiteti 45
Radionica 1. "Identitet (Drugi i ja)' 47
Radionica 2. "Appreciative Inquiry" ili "Afirmativno propitivanje (AI)" 49
Radionica 3. "Može li se trgovati vrijednostima?" 51
4.2. Otvorenost i znatiželja 53
Radionica 1. "Vrijednosti" 54
Radionica 2. "Moja / tvoja vjera" 56
Radionica 3. "Migranti / Izbjeglice" 57

TPO Fondacija
www.tpo.ba

4.3. Različitost, stereotipi i predrasude 58
Radionica 1. "Šta su predrasude?" 59
Radionica 2. "Različiti ne, isti" 61
Radionica 3. "Lejla i Muhamed: Mehanizmi nastajanja stereotipa i predrasuda' 63
4.4. Komunikacija i aktivno slušanje 65
Radionica 1. "Tri kulture" 66
Radionica 2. "Koliko se poznajemo?" 68
Radionica 3. "Religija i tradicija u susretu sa ljudskim pravima" 72
4.5. Empatija i solidarnost 74
Radionica 1. "Radost uzajamnog uvažavanja" 75
Radionica 2. "Moji prijatelji iz cijelog svijeta" 77
Radionica 3. "Sličnosti i različitosti među ljudima" 78
4.6. Kritičko mišljenje 81
Radionica 1. "Jedno ili drugo ili jedno i drugo?" 83
Radionica 2. "Kritičko mišljenje: Kako možemo poboljšati uspjeh u učenju?" 85
Radionica 3. "Ko je moj bližnji?" 87
4.7. Adaptacija i integracija 89
Radionica 1. "Tolerancija" 90
Radionica 2. "Transformacija svijesti' 92
Radionica 3. "Zašto dijalog?" 94
Poglavlje 5. 97
Evaluacija 97
5.1. Modeli evaluacije 97
TEORIJSKI DIO 102
1. Važnost interkulturalnih i međureligijskih kompetencija u obrazovanju 103
1.1. Interkulturalno i multikulturalno obrazovanje 105
1.2.Povezivanje interkulturalnih i međureligijskih kompetencija sa naglaskom na P4C 109
1.3. Povezivanje interkulturalnih i međureligijskih kompetencija 113
1.4. ...Važnost interkulturalnih i međureligijskih kompetencija u globalnom kontekstu (ETOS i evropski okvir) 116
1.5.Interkulturalne i međureligijske kompetencije nastavnika unutar bosanskohercegovačkog obrazovanja 120
II Komponente interkulturalnih i međureligijskih kompetencija koje doprinose jačanju interkulturalnih i međureligijskih kompetencija nastavnika 124
2.1. Znanja i razumijevanja 127
2.2. Vještine 135
2.3. Stavovi 139

TPO Fondacija
www.tpo.ba

III Razvijanje interkulturalnih i međureligijskih kompetencija učenika... 145
3.1. Razumjeti sebe i svoj kulturni kontekst....146
3.2. Suočavanje s predrasudama i nejednakostima....152
3.3. Nenasilna komunikacija....158
3.4. Uloga porodice i lokalne zajednice u izgradnji interkulturalnog i međureligijskog učenja....163
3.5. Primjer angažiranja porodice i lokalne zajednice u Bosni i Hercegovini....167
Apendiks I: Obrazovanje, kultura i religija u međunarodnim i regionalnim konvencijama (usvojenim u Bosni i Hercegovini)....172
Apendiks II. List za provjeru.... 185
Apendiks III. Ledolomci.... 186
Apendiks IV. Test samoevaluacije.... 188
Apendiks V. Energizeri....191

TPO
Fondacija
www.tpo.ba

PREDGOVOR

Priručnik za trenere „Jačanje kompetencija za interkulturalno i međureligijsko obrazovanje“ dio je projekta EMIL (Ethos of Multicultural and Interreligious Learning) koji TPO Fondacija provodi u okviru ETOS Inicijative u školama i široj društvenoj zajednici. Izgradnja ETOSA interkulturalnog i međureligijskog razumijevanja je od iznimne važnosti u Bosni i Hercegovini, stoga što je društvo još uvijek podijeljeno te dobrano postoje animoziteti i strahovi među ljudima koji žive podijeljeni i odvojeni jedni od drugih. U saradnji sa ministarstvima obrazovanja u pet kantona: Kanton Sarajevo, Tuzlanski Kanton, Srednjobosanski kanton, Zeničko - dobojski kanton i Hercegovačko - neretvanski kanton, te uz podršku Rijaseta islamske zajednice BiH i Katehetskog ureda Vrhbosanske nadbiskupije, EMIL projekt uključuje ne samo školsku već i širu zajednicu u kojoj je važno promicati dijalog, izgradnju mira i povjerenja. Da bi se to postiglo, neophodno je osposobiti edukatore i trenere sa određenim kompetencijama i senzibilizirati ih za interkulturalno i međureligijsko učenje koje treba da bude cjeloživotni proces a ne kratkoročni projekt.

Cilj ovog Priručnika je dvojak: s jedne strane, namjera je ojačati interkulturalne i međureligijske kompetencije nastavnika u školi kroz trening za trenere (TOT), a s druge strane osposobiti nastavnike da sami mogu kreirati i implementirati slične treninge u školama. Iz tog razloga, TOT zahtijeva punu uključenost nastavnika i njihov doprinos u konačnom dizajnu okvirnog treninga koji treba da odgovara potrebama kulturološkog ozračja u kojemu djeluju.

Priručnik je koncipiran iz dva dijela: teorijski i praktični dio. Prvi dio Priručnika je metodološki i sastoji se od pet cjelina: 1. Uvodna razmatranja o interkulturalnim i međureligijskim kompetencijama sa najznačajnijim modelima i strategijama; 2. Metode rada i metodologija; 3. Priprema treninga i sadržaj; 4. Vježbe, 5. Evaluacija treninga.

U drugom dijelu ovog Priručnika, nalaze se tekstovi autora/-ica koji su ili nastavnici u školama ili savjetnici u ministarstvima obrazovanja ili predstavnici vjerskih zajednica i nevladinih organizacija. Ovi tekstovi su teorijska nadopuna prvom dijelu Priručnika i mogu se koristiti u pripremi i izvedbi radionica.
Zahvaljujemo se svim nastavnicima, profesorima, i ekspertima koji rade u obrazovanju u Bosni i Hercegovini na doprinosu u pripremi ovog Priručnika. Promišljanja ljudi koji rade u školskoj zajednici su vrlo važna. Njihova iskustva razotkrivaju stvarne potrebe i izazove s kojima se susreću u obrazovanju i, na koncu, njihova spremnost da utkaju dio sebe u izgradnju interkulturalnog učenja i razumijevanja u školskoj i lokalnoj zajednici je od iznimne bitnosti za opći prosperitet.

Urednice

TPO Fondacija
www.tpo.ba

Poglavlje 4.

VJEŽBE

4.1. Kultura i identiteti

Kultura i identiteti jesu dva kompleksna i široka pojma u humanističkim i društvenim naukama. ''Kulturu čine apstraktne vrijednosti, uvjerenja i percepcije svijeta koji su temelj ljudskog ponašanja i odražavaju se u ponašanju. Ti su elementi zajednički članovima određene društvene zajednice, a njihovo očitovanje stvara ponašanje razumljivo ostalim članovima toga društva. Kulture se ne nasljeđuju biološki, nego se uče, a učenje se ostvaruje uglavnom posredstvom jezika.''[1]

To znači da je kultura ''kolektivno programiranje uma'' prema Geert Hofstede (2001) koje razlikuje članove grupe ili kategorije ljudi iz jedne društvene grupe od kategorija ljudi iz druge društvene grupe. ''Kategorija'' se može odnositi na nacije, geografske regije, nacionalnosti, religije, zanimanja, organizacije ili spolove. Iz toga proizilazi da postoje dvije osnovne ljudske potrebe: sposobnost da se slobodno ponaša i razvija vlastiti potencijal i pripadnost te da ih drugi prepoznaju kao dio određenog društva. Naknadno se iz ovih egzistencijalnih potreba izvode i druge: sigurnost, orijentacija, ekonomska stabilnost, fleksibilnost, spontanost, autonomija, poštovanje.

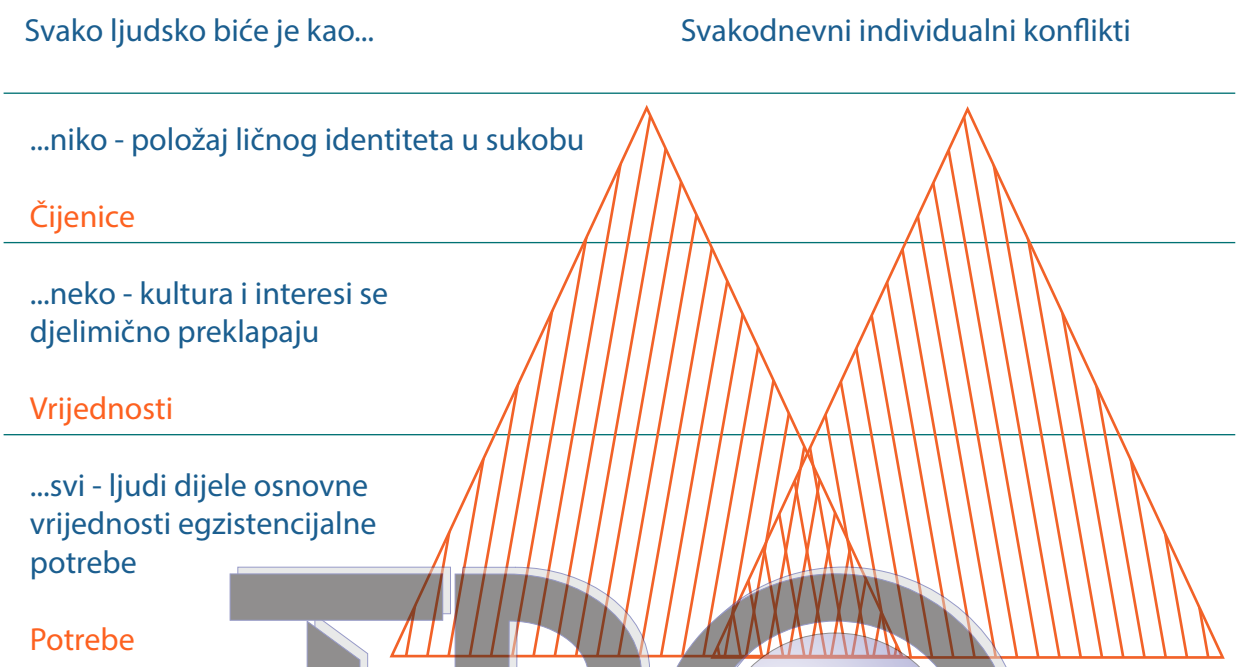
Kao sastavno određenje kulture se javlja pojam identiteta u licu množine jer sam identitet stavljen u lice jednine znači esencijalističko promatranje koje ne usvaja razliku, višak i nedostatak. Prema Hallu (1996), radi se o identifikaciji kao dinamičnom procesu a koja se konstruira uvijek unutar odnosa sa i prema Drugom. Identitet stoga ne može biti u jednini jer nikad nije završen proces, uvjetovan je i djeluje preko razlike te ''nije identičan sa samim sobom kroz vrijeme'' (Hall, 1996). Identiteti se stiču, oblikuju i konstruiraju, a ne nasljeđuju.

TPO Fondacija
www.tpo.ba

Piramida kulture

Koncept "Piramida kulture" je vrlo koristan alat u edukaciji jer pokazuje da je svaki pojedinac drugačiji i da izvor sukoba često potiče od vrha. Spuštajući se dublje u piramidu, otkrivamo da dijelimo mnogo interesa i osnovnih potreba. Ako dođemo do potreba, mnogi sukobi će nestati, a oni koji ostaju, rješavat će se na mnogo dubljem i egzistencijalnom nivou. Model „Piramida kulture" pokazuje da se pojedinačni dijelovi našeg identiteta neće izgubiti na egzistencijalnom nivou, već će se više odnositi na ono što svi dijelimo. Na ovom, egzistencijalnom nivou, mi zapravo odustajemo od borbe za naše pozicije, postajemo svjesni našeg identiteta na višem egzistencijalnom nivou, otvarajući se za dijeljenje s drugima.

1 https://www.nakladaslap.com/public/docs/knjige/Kulturna%20antropologija%20-%202%20poglavlje.pdf
Hall – čitav tekst na: http://www.fabrikaknjiga.co.rs/rec/64/215.pdf

Praktični rad na konceptu

Ohrabrite učesnike da iznesu slučajeve individualnih ili kolektivnih sukoba iz svojih profesionalnih ili društvenih iskustava. Podijelite ih u parove i zamolite ih da razmisle o načinima "produbljivanja" navedenih slučajeva uz pomoć „Piramide kulture." Razmotrite gdje se nalaze zajednički aspekti kulture? Gdje ih pronalaze na egzistencijalnom nivou? Neka svi zajedno razmotre primjere sukoba i zamolite ih da osmisle kreativna rješenja koja poštuju raznolikost identiteta i kulture u društvu. Stavite shemu sa samo jednom piramidom na pod i dozvolite učesnicima da istražuju različite nivoe stojeći u krugu oko sheme i dijeleći izjave.

TPO Fondacija
www.tpo.ba

Radionica 1. "Identitet (Drugi i ja)"[2]

Pripremila: Sedžida Hadžić
Ukupno trajanje: 50 minuta

Potrebni materijali: flipčart papir, markeri u boji, listovi za refleksiju (A i B), mekana loptica ili plišani predmet koji će služiti umjesto mikrofona.

Cilj: Osvještavanje činjenice da se identitet svakog pojedinca sastoji od mnogo različitih pripadnosti, veza i osobina. Dublje razmišljanje o tome da su svi ljudi složni pojedinci i da stoga može biti pogrešno i nepravedno fokusirati se samo na jednu vrstu pripadanja ili jednu specifičnost.

Metode:

- Upute
- Moždana oluja
- Čitanje priče
- Diskusija u grupi uz pomoć facilitatora
- Rad u grupama
- Pojedinačne i grupne prezentacije

TPO Fondacija
www.tpo.ba

Korak 1. Uvod: Moždana oluja - Na sredini flipčarta napisati riječ „identitet". Zamoliti učesnike da markerima u boji upišu riječ koja ih najbliže određuje. Objasniti da to može biti zemlja, muzika, sport, porodica, rođaci, hrana, moda, priroda, grad, omiljeni muzičar ili vrsta muzike, grupa i sl. Učesnici sljedeće dvije - tri minute upisuju jednu ili dvije riječi koje ih određuju. (Trajanje: 5 - 7 min.)

Korak 2. Nakon toga, objasniti pravila radionice: 1. Samo jedna osoba govori u datom momentu. 2. Slušati pažljivo druge. 3. Pokazati poštovanje. 4. Navesti razloge / argumente za svoje mišljenje. 5. Pažljivo analizirati stavove drugih i formirati odgovore na pitanja. (Trajanje: 1 min.)

Korak 3. Zamoliti jednu osobu da pročita sljedeću priču:

Zubobolja

Damir užasno pati od zubobolje. Ali, prilično je uplašen i boji se da ode kod stomatologa. Kada je ipak otišao, liječnik zabrinut njegovim crvenim natečenim ustima, traži da ih otvori.

„O, Bože! Kakav apces! Da sam na tvome mjestu, sa ovakvim zubom, odmah bih ga izvadio!"

„Da sam na tvom mjestu, i ja bih isto tako!" - odgovori Damir. (Trajanje: 3 min.)

2 Prilagođeno na osnovu: Brenifier, O. & Millon, I. *Learning to Philosophize with Nasreddin Hodja*. Original PDF online. http://www.pratiques-philosophiques.fr/wp-content/uploads/2014/01/PHILOSOPHIZE-WITH-N.H-ORIGINAL-2-2.pdf

Korak 4. Nakon pročitane priče, trener objašnjava sljedeće:
Damir zna da on nije stomatolog, on je on. Ali, ponekad je teško znati ko smo mi sami. Mi svi pokušavamo spoznati sebe i nastojimo izraziti naše specifičnosti. Mnogi parametri nas definišu i u procesu identifikacije naše opstojnosti, nameću se brojna pitanja kao što su odnos prema drugima, odnos prema okolini, složenost postojanja u svojim višestrukim dimenzijama i aspektima itd. (Trajanje: 3 min.)

Korak 5. Nakon objašnjenja, potrebno je podijeliti učesnike u manje grupe (maksimalno do 4 osobe u grupi) i podijeliti liste za refleksiju koje sadrže sljedeća pitanja:

A. List za refleksiju

1. Kako se nosim / odnosim prema savjetima drugih?
2. Koliko savjet utječe da drugi odlučuju umjesto tebe?
3. Zbog čega smo zabrinuti za druge?
4. Što navodi / motivira nekoga da drugome govori što da radi?
5. Koji su, po tebi, razlozi koji govore u prilog davanju savjeta, a što je slabost savjetovanja?
6. Koja je razlika između empatije i patnje za druge ljude?
7. Kako možemo suosjećati, a da dopustimo slobodu osobe s kojom se solidariziramo?

Učesnici diskutuju o pitanjima u grupi do 10 minuta a nakon toga svaka grupa u ukviru 2 - 3 minute prezentira svoje odgovore. Trener moderira diskusiju i uz pomoć „mikrofona“ svi imaju pravo da govore, poštujući gore navedena pravila radionice. (Trajanje: 30 min.)

Korak 6. Završna vježba: učesnici ostaju u istim grupama i zajednički popunjavaju B list za refleksiju. Svaka grupa treba da napravi listu od 10 elemenata koji su najvažniji za njihov grupni identitet. Listove zalijepiti na ploču ili zid!

B. List za refleksiju

Koji od ova dva elementa bolje izražava vaš identitet?

1. Tvoje ime ili tvoje prezime
2. Tvoja porodica ili tvoji prijatelji
3. Tvoje tijelo ili tvoj um
4. Tvoj posao ili tvoj hobi
5. Tvoje porijeklo ili tvoja nacionalnost
6. Tvoja odjeća ili tvoja frizura
7. Tvoj spol ili tvoje godine
8. Tvoja snaga ili tvoja inteligencija
9. Tvoje znanje ili tvoja snalažljivost
10. Tvoja prošlost ili tvoja budućnost
11. Tvoji snovi ili tvoje misli

(Trajanje: 6 min)

TPO Fondacija
www.tpo.ba

Fondacija

www.tpo.ba

TPO
Fondacija
www.tpo.ba